

Jaroslava Jandová, prom. psych.,
PhDr. Hana Klainová

POLEČENSKOVĚDNÍ SLUŽBY V ČS. ARMÁDĚ

Významnou součástí systému řízení a velení v Čs. armádě je vedení lidí, jednotlivých podřízených a celého kolektivu řízené jednotky. (V textu je označení "jednotka" užíváno v obecném smyslu bez rozlišení stupně.)

Umění, schopnosti a dovednosti velitelů (náčelníků) úspěšně jednat s podřízenými jsou do značné míry jedním z rozhodujících zdrojů celkového úspěchu v mírovém životě i za války. Nedílnou součástí školní i postgraduální přípravy všech řídicích subjektů v armádě je proto i společenskovo vědní studium, zejména sociologie, psychologie a pedagogiky, zvláště v kontextu se studiem teorie řízení a velení. Je tomu tak z toho důvodu, že velitelé se svou nedílnou velitelskou pravomocí řídí ve svých jednotkách nejen věcné činnosti a procesy (výcvikové, materiálně technické aj.), ale i sociální. Jsou ve stálé interakci s podřízenými při realizaci většiny rozhodujících cílů a úkolů. Práce velitelů s podřízenými nesleduje však pouze umění dovedné manipulace s nimi v zájmu dosažení žádoucích cílů, ale i cíle všeobecně humánní, akcent na subjektivitu a originalitu každého jedince, respekt k jeho osobnosti, jakož i péči o její společenský rozvoj. Velitelé jsou tudíž rozhodujícími subjekty nejen věcného, ale i sociálního řízení. (Problematika legislativního vymezení vztahu velitelského řízení a sociálně vědních služeb - vymezení kompetencí - bude řešena spolu s tvorbou a aktualizací normotvorné základny.) Ke svému věcnému řízení má každý vyšší velitel k dispozici příslušné náčelníky nejvýznamnějších služeb, odborné náčelníky jednotlivých odborností a specializované útvary. Ti pak vytvářejí v rámci své specializované působnosti potřebné podmínky pro splnění stanovených cílů a úkolů jednotky, velitelé předkládají kvalifikované podklady pro jeho optimální rozhodování.

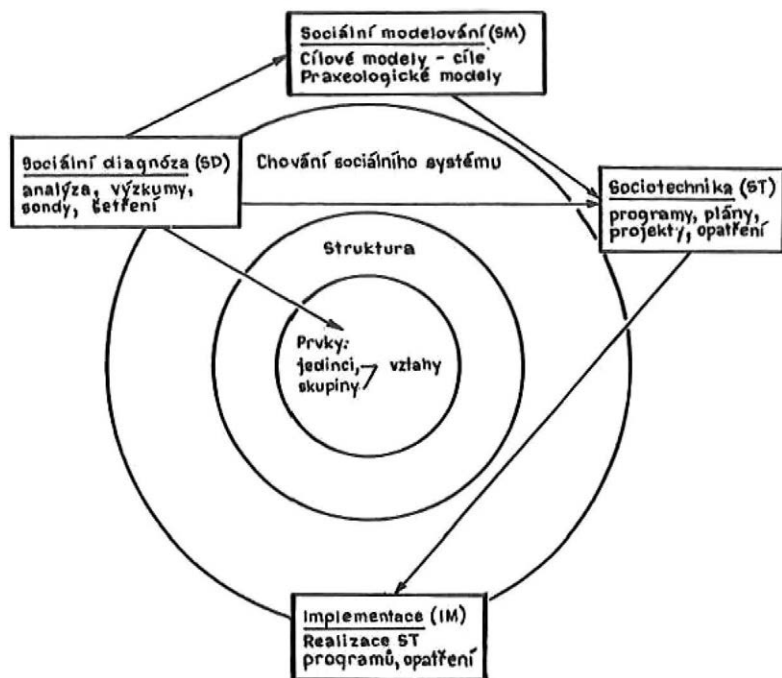
Význam úspěšného vedení podřízených a služeb tomuto vedení sloužících je bezesporu nerosnovatelně vyšší než jednotlivé dílčí úkoly různých odborných služeb. Navíc, chování jedinců a celého sociálního systému jednotky v podstatné míře rozhoduje o efektivitě výcviku a všeho konání u jednotky. Sociální dimenze a její systém, stejně jako ve všech organizacích, zcela prostupuje každodenní život, veškeré dění i rozvoj každé jednotky. Strukturu a chování jako základní atributy sociálního systému nelze ponechat neregulované nebo špatně řízené; naopak, nezbytné je clevědomé sociální řízení na vysoké profesionální úrovni. K profesionalitě sociálního řízení velitelů především mají přispět společenskovo vědní služby.

Předmětem společenskovo vědních služeb je chování, struktura a prvky sociálního systému jednotky (v rámci divize, pluku; i možného budoucího organizačního modelu brigády, praporu, roty). **Obr. 1** - schéma sociálního systému (jeho chování, strukturu, prvky), současně zobrazuje fáze a funkce společenskovo vědních služeb i jejich sekvence.

Sociální systémy a faktory jeho analýzy jsou patrné z **tabulky 1**, metody a metodiky jednotlivých fází společenskovo vědních služeb jsou zřejmé z **tabulky 2**.

SOCIÁLNÍ SYSTÉM

Fáze a funkce společenskoveřejných služeb
a jejich sekvence

Obr. 1

Tabulka 1

Prvky - elementy	Struktura formální neformální	Chování
Jedinec - biosociální dispozice (BD), - psychosociální dispozice (PD), - sociální status (SSTA), - profesní status (PSTA).	Skupiny a vztahy ● sociální koheze (SKo), ● sociální klima (SKI).	- efektivita systému sociálního řízení (ESSŘ), - názory, postoje, hodnotová orientace a celkové výstupy chování systému (CHSS).
Psychodiagnostika		
Sociální diagnostika, sociologické výzkumy, sociální analýzy		

Legenda:**Podstatné předměty diagnostiky:**

BD	- věk, pohlaví, národnost, fyzický stav;
PD	- faktory osobnosti, charakterové rysy, motivační faktory, hodnotová orientace, aktuální psychické stavy, inteligence, standardní chování a chování za zátěžových situací apod.;
SSTA	- sociální pozice a role, vzdělání, finanční příjem, životní styl, sociální prestiž;
PSTA	- satisfakce a dissatisfakce, profesní aspirace, sociální mobilita - profesní kariéra;
SKo	- míra sociálního soudržnosti, pracovní či mimopracovní vazby, formální a neformální skupiny i vztahy, místo autority apod.;
SKI	- míra pracovní a sociální satisfakce (vybrané faktory spokojenosti lidí v jednotce či součásti), úroveň vztahů mezi formální a neformální strukturou;
ESSŘ	- efekty sociálního řízení, výkon role sociálního řízení velitelů a náčelníků v jednotkách, součástech a útvech;
CHSS	- celkové výstupy, výsledné chování sociálního systému, resp. jeho prvků - zvláštních skupin podle vybraných identifikačních znaků.

Tabulka 2

Fáze	1. Sociální diagnóza
	Psychodiagnostika
	Příslušné techniky (testy) psychodiagnostického šetření podle funkce, účelu (konkursní a jiná výběrová řízení, kontrolní šetření atd.), relevantní metodické manuály.
	Sociometrie
	Sociálně psychologické šetření sociálních vztahů ve skupinách. Sociometrické dotazníky, relevantní metodické manuály a příručky.
	Sociologické sondy a výzkumy
	Výzkumy sociálního klimatu. Výzkumy systému sociálního řízení. Výzkumy názorů, postojů, hodnotové orientace. Výzkumy veřejného mínění. Relevantní metodiky jednotlivých standardních výzkumů.
	Dílčí sociologické a sociálně psychologické techniky, např. pozorování, interview, obsahová a instrumentální analýza, časové snímkování, poštovní anketa apod.
	2. Sociální modelování
	Tvorba cílových praxeologických modelů na základě prognostických metod. Průzkumné a cílové přístupy. Matematické, statistické a heuristické metody.
	3. Sociotechnika
	Tvorba sociotechnických programů, plánů, projektů a jednotlivých opatření, vytváření databanky sociotechnických námětů a doporučení.
	4. Implementace
	Praktické zavedení a realizace sociotechnického programu či jednotlivých sociotechnických programů prostřednictvím poradenské činnosti ve prospěch velitelů. Metodika poradenské činnosti, specifické metody a techniky realizace poradenského případu. Odborné informace a konzultace.
	Přímá participace specialisty společenskovedních služeb na zavedení žádoucích změn v chování a struktuře sociálního systému jednotky. Realizační metody a metodiky implementace.

Základními fázemi výkonu společenskovedních služeb jsou:

1. Sociálně diagnostická (analytická).
2. Sociálně modelovací (praxeologická).
3. Sociotechnická.
4. Implementační (realizační):
 - poradenská (pro velitele),
 - přímé zavádění, přímá realizace.

Tyto základní fáze jsou zároveň jednotlivými funkcemi společenskovedních služeb, jejichž výkon přináší pro rozvoj cílevědomého chování (nebo cílového modelu chování) sociálního systému jednotky Čs. armády synergický efekt; ve svém souhrnu tvoří výkon společenskovedních služeb nepřetržitý logický proces s uvedenou sekvencí.

Smyslem jakékoli racionální práce je dosažení změny, uskutečnění žádoucího posunu od stavu výchozího ke stavu cílovému. V případě sociálního řízení jde o optimalizaci struktury a chování sociálního systému Čs. armády (jakož i chování jeho prvků) v zájmu dosažení relativního konsensu mezi cíli organizace, tj. velením armády a cílovým chováním sociálního systému (jejich příslušníků, jedinců i sociálních skupin - vojáků z povolání, základní služby a civilních pracovníků).

Subjekty společenskovedních služeb, jak již sám název těchto služeb napovídá, jsou specialisté v oblasti společenských věd, v rozhodující míře sociologové a psychologové (popřípadě k nim lze zařadit i sociální psychology). Chování sociálních skupin a celého sociálního systému jednotky je především objektem pohledu sociologického, chování jedinců pak psychologického (předmětem sociálně psychologického pohledu je vzájemná interakce mezi jedincem a základní skupinou, do níž je tento jedinec začleněn). Komplexní pohled sociologie dává této disciplíně v rámci společenskovedních služeb dominantní postavení. Domácí i zahraniční zkušenosti z rozvoje společenskovedního servisu ve prospěch vrcholových vedení a vedoucích pracovníků různých organizací jednoznačně potvrzují: bi-disciplinární přístup psychologů a sociologů, zvláště orientovaných na oblast psychologie a sociologie řízení. Integrace obou těchto přístupů je zcela nezbytná, zejména ve fázi diagnostické, modelovací a sociotechnické. V těchto fázích ani není nutná odborná participace jiných společenskovedních disciplín. Teprve implementační fáze předpokládá poněkud širší spektrum interdisciplinárního společenskovedního přístupu, např. pedagogiky, etiky, případně i sociálně právní a duchovní služby aj. Z předcházejícího jednoznačně vyplývá, že požadovanou vysokoškolskou kvalifikaci pracovníků společenskovedních služeb je sociologie a psychologie.

Podíl společenskovedních služeb na sociálním řízení, zvláště v působení na chování a strukturu sociálního systému - viz obr. 2.

Funkce a cíle společenskovedních služeb

● Funkce systému SVS

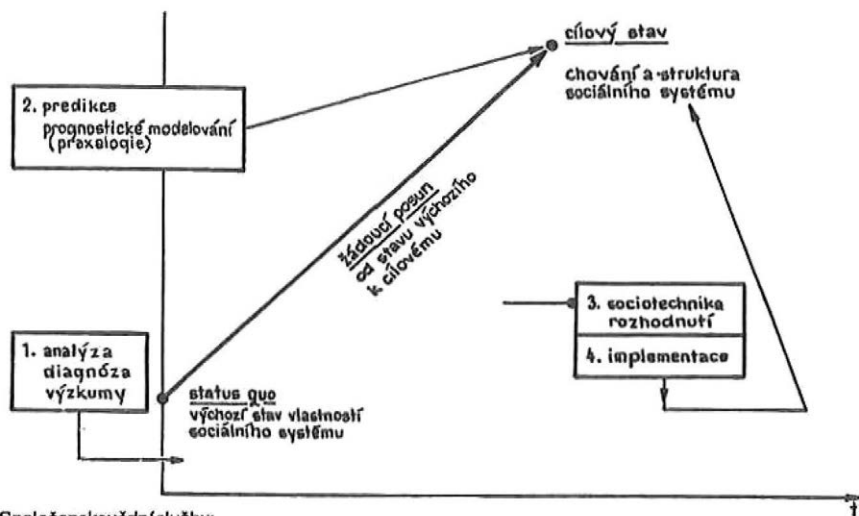
Společenskovední služby lze považovat za systém, který se jako jiné systémy vyznačuje základními vlastnostmi, tj. chováním a strukturou. Chování vymezujeme pomocí pojmů funkce a cíle.

Společenskovedními službami se obecně rozumí tvůrčí aplikace sociologie a psychologie, zvláště sociologie a psychologie řízení do komplexního systému řízení i velení Čs. armády.

Základní funkce společenskovedních služeb je přispívat k trvalému zdokonalování řídicí práce a úrovně velení velitelů (náčelníků) všech stupňů řízení i velení Čs. armády, současně i k optimalizaci sociálního chování příslušníků jednotek i součástí Čs. armády.

Dílič funkce společenskovedních služeb jsou:

Sociálně diagnostická funkce - na základě sociálních diagnóz, analýz a společenskovedních výzkumů průběžně identifikovat sociální situaci u jednotek a sociálních

Společenskovední služby:

1. Sociální, resp. sociálně psychologická diagnostika (psychodiagnostika - sociologické výzkumy, sondy aj.).
2. Predikce a modelování cílových budoucích stavů (sociální prognostika, praxeologické sociální modelování, tvorba cílů).
3. Sociotechnika jako program cest a prostředků ke změně stavu, posun od stavu výchozího k cílovému (sociotechnická opatření v rámci sociotechnických programů, plánů).
4. Implementace, či zavádění nebo realizace sociotechnických opatření.

Obr. 2

součástí Čs. armády, orientovaných zejména na zjištění úrovně systému sociálního řízení, sociálního klimatu a sociální koheze, dále pak v nich probíhajících sociálních jevů či procesů.

Sociálně modelovací funkce - jde o tvorbu různých cílových praxeologických sociálních modelů, zejména normativního a prognostického typu, vyjadřujících žádoucí cílovou strukturu či chování sociálního systému jednotky (součástí) Čs. armády nebo jeho určité části (subsystému).

Sociotechnická funkce - jde o tvorbu sociotechnických programů (plánů, projektů) a opatření k dosažení žádoucího posunu od analyzované sociální situace k žádoucímu cílovému stavu.

Implementační a realizační funkce - systém SVS poskytuje odborné informace, konzultace a jiné podklady pro rozhodovací a realizační procesy řídicí práce velitelů (náčelníků). Přispívá k prohloubení sociálně psychologických aspektů řídicí práce, k optimalizaci vedení podřízených, jedinců a celého kolektivu jednotky. Vedle stále poradenské činnosti ve prospěch příslušných řídicích subjektů systém společenskovedních služeb bezprostředně přispívá k cílevědomému utváření optimálního chování a struktury sociálního systému jednotky. Současně radí a doporučuje vhodné způsoby chování i jednotlivým příslušníkům jednotky na jejich žádost či přání.

Jak již bylo uvedeno v teoretickém a metodickém úvodu, kryjí se uvedené funkce s jednotlivými fázemi výkonu společenskovedních služeb. Tyto funkce či fáze tvoří komplementární jednotu, jsou spolu úzce vzájemně spjaté a přitom jsou uspořádány do logické sekvence.

Každá z nich hraje nezastupitelnou úlohu. Formulace a definování uvedených funkcí je základním východiskem pro výběr, stanovení a přijetí cílů společenskovedních služeb.

♦ Cíle systému SVS

Cíle všeobecně vyjadřují žádoucí stav, jehož má být v rozvoji společenskovedních služeb k určitému časovému horizontu dosaženo, jenž je měřitelný určitými kvalitativními a kvantitativními ukazateli, respektive přínosy.

Cíl 1. řádu: Uvedený systém se významně podílí na optimalizaci výběru a chování jedinců a sociálních skupin v armádě ve prospěch její bojové připravenosti, jakož i relativní spokojenosti a identifikaci jejich příslušníků s vojenským povoláním, výkonem branné povinnosti či pracovního poměru občanského zaměstnance.

Cíle 2. řádu: - Systém SVS průběžně dává k dispozici validní a verifikované údaje o chování i struktuře sociálního systému v Čs. armádě, jejich jednotlivých součástech na základě periodicky prováděných sociálních diagnóz, analýz a výzkumů. Tyto podklady slouží především velitelům k poznání sociální situace v jimi řízených jednotkách, následně pak k jejímu úspěšnému řešení.

- Tento systém nabízí velitelům a náčelníkům na příslušných stupních řízení a velení návrhy cílů sociálního řízení, cílové modely chování a struktury sociálního systému v příslušných jednotkách. Současně předvídá sociální souvislosti i možné sociální důsledky významných připravovaných rozhodnutí pro život a organizaci vojsk. Dále s ohledem na sociálně psychologické aspekty doporučuje kvalifikované podklady pro zdokonalení způsobu výcviku a výkonu dalších důležitých činností probíhajících u jednotek.

- Systém SVS na základě analytické i modelovací činnosti průběžně produkuje a doporučuje návrhy sociotechnických programů a dílčích opatření, jejichž realizace přispěje k úspěšnému vedení podřízených, rozvoji i seberealizaci člověka v armádě.

- Tento systém významně přispívá k řízení, modifikaci a regulaci sociálních procesů v armádě, rozvoji dovedností velitelů v práci s lidmi, v péči o podřízené, k humanizaci a demokratizaci života v armádě.

♦ Funkční působnost a struktura systému SVS

Funkční povinnosti a odpovědnost - systém SVS rozvíjí analytické, modelovací, sociotechnické a implementační aktivity v rámci sociálního systému Čs. armády a jejich útvarů (jednotek). Přispívá svými analytickými poznatky, návrhy cílů a modelů, jakož i cest k jejich dosažení k prohloubení efektivity sociálního řízení velitelů (náčelníků) jednotlivých stupňů řízení a velení.

Odpovídá za vysokou profesionální úroveň, spolehlivost a včasnost předkládaných doporučení příslušným řídicím subjektům v sociální oblasti.

Systém SVS optimalizuje kvalitu řídicí práce všech velitelů (náčelníků), zejména z hlediska jejich psychologických a sociologických aspektů.

Systém SVS profesionálně využívá všech adekvátních metod i technik v oboru společenských věd, především sociologie a psychologie. Činnost pracovníků společenskovedních služeb se vyznačuje vysokou profesionální etikou práce.

Funkční pravomoci: Funkce SVS předurčují primárně poradní a metodické pravomoci systému směrem k velitelům (náčelníkům) příslušných stupňů řízení a velení.

Systém SVS disponuje rozhodovacími pravomocemi ve volbě základních přístupů, metod a technik v sociálně diagnostických, modelovacích, sociotechnických i implementačních aktivitách.

Systém SVS průběžně analyzuje a kontroluje jednak chování sociálního systému příslušné jednotky či součásti Čs. armády, jednak úroveň, kvalitu a efektivitu sociálního řízení.

♦ Struktura a vnější vazby systému SVS

Systém společenskovedních služeb je strukturován podle příslušných stupňů řízení a velení.

Na úrovni FMO působí oddělení společenskovedních služeb s primární funkcí koncepční a normotvornou, odborně metodickou pravomocí. Jeho hlavní činnosti:

- tvorba a stálá aktualizace koncepce SVS,
- výstavba a rozvoj systému SVS v Čs. armádě,
- zpracování směrnic a metodických pokynů pro rozvoj SVS v Čs. armádě,
- tvůrčí aplikace metod sociální diagnostiky, modelování, sociotechniky a implementace do specifických podmínek Čs. armády,
- zpracování příslušných metodik SVS, zvláště pro zavádění sociálních analýz, sociologických výzkumů a sond, jakož i psychodiagnostických šetření pro různé účely a specifické potřeby (unifikace určitých metodik pro komparativní účely),
- tvorba a stálá obnova databanky v oblasti chování a struktury sociálního systému Čs. armády v oblasti diagnostiky, sociotechniky apod.,
- generalizace poznatků a zkušeností z výkonu společenskovedních služeb u vojsk.

U vojenských velitelství (Západ, Střed, Východ) navrhujeme působnost skupiny společenskovedních služeb s přímým výkonem všech uvedených funkcí a fází SVS s odborně metodickou pravomocí.

U divizí (brigád) navrhujeme působnost skupiny společenskovedních služeb s přímým výkonem všech uvedených funkcí a fází SVS s odborně metodickou pravomocí.

U pluků (praporů) navrhujeme působnost pracovníka společenskovedních služeb (sociologa nebo psychologa).

Vnější vazby

● Předpokládáme uskutečnit kooperaci systému SVS jednak **uvnitř armády**. Jde o následující instituce, a to na úrovni:

FMO:

- Vojenský ústav sociálních výzkumů (VÚSV).
- Institut pro strategická studia (ISS).
- GŠ Čs. armády.
- Vojenská velitelství Západ, Střed, Východ.
- Personální správa FMO.
- Rada hlavního psychologa Čs. armády (RHP).
- Svaz vojáků z povolání (SVP).
- Svaz vojenské mládeže (SVM).
- Federální odborový svaz (FOS).

Vojenská velitelství:

- Oddělení SVS FMO.
- Vojenský ústav sociálních výzkumů.
- Skupina SVS divizí, brigád.
- Vojenské velitelství, jeho štáb.
- Výběrová střediska.

Divize (brigády):

- Skupina SVS vojenského velitelství.
- Pracovníci SVS pluků či praporů.
- Velitelství divize (brigády), její štáb.

Pluky (prapory):

- Skupina SVS divize (brigády).
- Velitel pluku (praporu), štáb pluku (praporu).

● **Jednak externí, vně Čs. armády:**

- Civilní společenskovo vědní pracoviště, výzkumné, poradenské a pedagogické instituce, a to na příslušné úrovni podle stupně řízení a velení: federální, republikové a regionální.

V současné době se vytváří kvalitativně nový systém společenskovo vědních služeb v Čs. armádě s cílem přispět k profesionalitě sociálního řízení velitelů. Článek je příspěvkem k diskusi o cílech, funkcích a struktuře těchto služeb. Realizace komplexních společenskovo vědních služeb v armádě není jednoduchá a bez problémů. Především je nutné vytvořit organizačně-technické, personální a materiální předpoklady tak, aby systém služeb mohl optimálně fungovat a nadále se rozvíjet.